

НЕПРИЈАТЕЉ НИЈЕ ПОПУШТАО

ПРИСТИЗАЊЕ ПОЈАЧАЊА И ОБАВЕШТАЈНИ ПРОТИВУДАРИ

Немци су ироценили да би губитком Босутских и Спачванских шума и села у њиховој близини били изузетно угрожени и да би довели у питање повлачење сопствених, усташих, четничких и домобранских јединица из североисточне Босне, рејона Бијељине и Брчког. Да би то спречили, свакодневно су предузимали мере да ојачају и утврђују прилазе својим упориштима у Страшинцима, Сољанима, Врбањи, Дреновцима, Рачиновцима, Бурићима, Подгајцима, Рајевом Селу, Гуњи, Бошњацима, Жупањи, Градишту, практично на целом простору куда су оперисале јединице Прве коњичке бригаде, њени извиђачи и обавештајци. У Страшинце је стигао батаљон војника злогласне 7. немачке дивизије »Принц Еуген«, који су патролирали према Јамени и Дреновцима. Они су пружали уточиште четницима који су прелазили преко Саве, у рејон Јамене, да измакну ударима јединица Југословенске армије у наступању према Бијељини и Брчком. Обавештајци и извиђачи будно су пратили долазак непријатељских појачања у поменуто место и проценили су да се напад може успешно извести ако се претходно и неприметно постави заседа у шуми између Страшинаца и Сољана и онемогући долазак појачања у поменуто упориште. У Сољанима се, наиме, налазио батаљон Черкеза, наоружаних са неколико минобацача и више пушкомитраљеца, који су градили бункере и копали ровове. Они су били вешти јахању, имали коње увежбане за борбу и брзо су могли притећи у помоћ есесовцима у Страшинцима. И упориште Врбања, значајно за одбрану дела пруге и друма између Брчког и Винковаца, стално је појачавано и припремано за упорну одбрану. У селу се налазило, почетком мар-

та 1945. године, више од 300 добро наоружаних Черкеза и 2. сатнија 4. бојне 13. усташког здруга. Њено бројно стање стално је расдо и достигло око 300 добро наоружаних усташа. Обавештајци Прве коњичке и њихови сарадници на терену стално су пратили, тако рећи из часа у час, промене бројног стања непријатељских јединица у скоро свим упориштима, о томе правовремено обавештавали штабове дивизиона и Штаб бригаде. Карактеристично је њихово обавештење да се у Дреновцима налази 200 Черкеза, већином старијих, који бораве у сеоским кућама и немају спољна обезбеђења. У Рачиновцима, у којима се тренутно налазило 300 Черкеза, наоружаних са 2 минобачача и 24 пушкомитраљеза, обезбеђење је било више него добро. Поред спољних обезбеђења упоришта, Черкези су постављали ноћне заседе и борцима Прве коњичке бригаде ако крену у напад, желели су приредити непријатно изненађење. До тога, на срећу, захваљујући открићу извиђача и обавештајаца, није дошло. У Бурићима се налазила мања посада, коју су сачињавале усташе и Черкези. У неким упориштима, западно од друма и железничке пруге између Врбање и Брчког, налазила се претежно усташка милиција, а понекад и непријатељске јединице које су убрзано одступале и кратко се задржавале да се одморе и нахране.

Усташка надзорна служба и немачки обавештајци упорно су настојали да открију обавештајце Прве коњичке бригаде, обавештајне центре са којима су изузетно добро сарађивали, њихове сараднике у помињаним упориштима, да их похapse и ликвидирају. Систематска и добро смишљена потрага започела је у непријатељском гарнизону у Жупањи. Њени пипци су се разгранавали и наговештавали су успех. Обавештајним противударом руководио је злогласни усташки истражитељ Иван Матић, који је наредио потчињенима да похapse више лица, њих 35, која су била осумњичена да сарађују са партизанским обавештајцима. Усташе су истовремено починиле и низ зверстава над недужним лицима у позадини Сремског фронта. Усташки полицајци мучили су ухапшенике и злостављањем желели изнудити признања о одржавању везе са партизанским обавештајцима. Тек тада се показало да већина ухапшених није имала никакве везе са обавештајцима Прве коњичке и Обавештајним центром среза жупањског, али им то није помогло да избегну тешке казне. Главни сарадници Мато Кобашевић и домобрански надсатник Ивковац стојички су подносили злостављања усташких полицајаца и нису одали с

ким су одржавали везе и какве су податке достављали. Без обзира на све то обојица су погубљени и још 9 људи које су усташе прогласиле за симпатизере народноослободилачког покрета.

Усташама и гестаповцима узвраћено је пуном мером. Непрестано је трагано за њиховим обавештајцима и доушницима. Штаб бригаде, на предлог обавештајног официра, упутио је ојачану извиђачко-обавештајну патролу у рејон Бошњака да пронађе и ликвидира неколико непријатељских шпијуна и зликоваца. Вођа патроле умешно је провео добро наоружане извиђаче до самог циља, пронашао шефа Обавештајног центра за срез жупањски, уз његову помоћ поставио заседу на друму између Спачве и Бошњака и чекао. Извиђачи су били добро маскирани и тешко уочљиви у шумарку поред пута. Дан је био облачан и небо је претило кишом. Извиђачи су пажљиво посматрали бељугаву и праву подлогу пута, пропустили неколико цивила да прођу у Бошњаке, чекали познатог усташког зликовца и обавештајца Буру Фрањића Мишка, који је, поред осталог, убио неколико невиних људи у Бабиној Греди. Он је наишао са двојицом пратилаца у предвиђено време и није прихватио позив да се преда. Напротив. Отворио је ватру из свог аутомата и покушао побећи. Пресечен је рафалима аутомата извиђача и згрчио се у јарку поред друма. Његови пратиоци су рањени, али су побегли у шуму. Извиђачи су узели Фрањићево оружје и муницију и наставили да трагају за прикривеним непријатељима. О њиховој акцији у Операцијском дневнику бригаде је констатовано: »Наша патрола која је упућена у Бошњаке, ради извиђања, са шефом обавештајног одсека Милом је убила познатог зликовца Фрањић Буру Мишка и донела податке о непријатељу са читавог сектора, о чему је послат опширан извештај. Истог дана у Босутским шумама наше патроле ухватиле су непријатељског шпијуна и спровеле га Штабу армије... «²³⁾

ПОЈАЧАНИ НЕПРИЈАТЕЉСКИ ИЗВИБАЧКИ НАПАДИ

Упоредо са утврђивањем упоришта и бројним повећањем њихових посада, Немци и усташе планирали су да појачају извиђања и нападе на положаје јединица Прве коњичке бригаде. Они су очигледно желели да узврате учестале извиђачке на-

²³⁾ Архив Војноисторијског института, регистарски број 1-9/6, кутија 261.

паде коњаника, да им приреде изненађења и наносе губитке. Немцима и усташама највише је сметадо присуство јединица Прве коњичке на прилазима Батровцима и Липовцу и намеравали су их приморати да се повуку на положаје јужно од лакта Босута, на његову леву обалу и простор ближе Моровићу. У том смислу почели су дејствовати непосредно после напада ескадрона коњаника, ноћу 6. и 7. марта, на одбрамбене положаје код Батроваца, у циљу узнемиравања и извиђања, када су усташе истеране из дела предњих ровова и имале губитака. Ескадрон се ујутру повукао на полазне положаје и није одустајао од извиђачких подухвата. Једна патрола враћена је према Батровцима да извиђа и прикупља податке о непријатељу, у добро браћеном упоришту. Из корита Босута лелујала је магла и скраћивала видик. Извиђачима је било неугодно и тешко да се оријентишу, али нису желели да се врате необављеног посла. Ишли су опрезно обалом реке и добро се чували да их усташе и Немци не изненаде. ПUTEЉак је вијугао између оголелог шибља и врбака и ништа сумњиво није се примећивало. Вођа патроле добро се оријентисао у магленом невиду, знао је да Батровци нису сувише далеко и прижељкивао да се магла што пре разиђе. Из размишљања га је тргао продоран повик да се коњаници предају. Огласило се оружје, више насумице, због немогућности да се у густој магли прецизније нишани, и дошло до судара прса у прса. Усташе су биле бројније, сколишиле су три коњаника и живе их желели ухватити. Двојица су се некако истргла из руку нападача, устукнули према друговима у оближњем шумарку, а трећи је савладан и одведен у Батровце. Кивни због непријатељског изненађења и заробљавања доброг друга, извиђачи су журно отишли у Моровић да обавесте Штаб дивизиона шта их је снашло и да је непријатељ изузетно будан.

Почетни је успех, изгледа, охрабрио усташе и Немце да се упусте у сложеније и рискантније акције. Ојачани вод непријатељских војника, наоружаних са више пушкомитраљеза и аутомата, кришом се запутио од Батроваца, прошао Брег-воду и журио према Студви и Моровићу да изненади јединице Првог дивизиона. На улазу у село, на западној страни, на левој обали Студве и према Башћалуцима, коњаници су приметили неочекиване госте и покушали су их зауставити. Плануле су пушке и пушкомитраљези. Тек сада се могло проценити да је јача непријатељска јединица неопажено зашла иза положаја Прве коњичке бригаде, угрозила Штаб дивизиона и ескадрон

који се треиутно нашао у Моровићу, на обуци и предаху, после више дана проведених на истуреним положајима. На команду да се непријатељ сузбија и прогони развила се оштра борба, у којој су учествовали командант и политички комесар дивизиона и њихови заменици. Непријатељски војници су увидели да нису постигли потпуно изненађење и трком су се почели повлачити. Држали су се пошумљеног предела и пречице према Батровцима, једни другима штитили одступницу и умешно измицали. У једночасовном окршају двојица војника су рањени и однети да не доспеју у заробљеништво. Коњаници нису имали губитака.

Штаб бригаде је обавештен да је непријатељ дрзак и да не преза да се упусти у рискантне сукобе. Највише је забрињавала чињеница да усташе и Немци имају смелости да залазе иза бригадних положаја и приређују изненађења. Штаб бригаде реаговао је наређењем Штабу дивизиона у Моровићу да се будност максимално поштри, појачају страже и патроле и истурена линија положаја према Батровцима и Липовцу учини непролазном за непријатеља. Дивизиону је придодато појачање: Први (митраљески) ескадрон Трећег дивизиона. Командиру ескадрона Душану Карановићу је наређено да ескадрон, наоружан са 4 тешка митраљеза, хитно одведе у Моровић, да се стави под команду Штаба Првог дивизиона и поседне део истуреног бригадног положаја. Ескадрон коњаника брзо је стигао на одредиште, ојачао ватрену моћ јединица распоређених према Батровцима и спреман чекао да непријатеља туче убитачном ватром.

Усташе и Немци, у добро утврђеним упориштима у Батровцима и Липовцу, очигледно су прозрели да су ојачани бригадни положаји према Моровићу и Студви и да их олако и без губитака не би могли непримећени проћи и заћи дубље у позадину иза линије фронта. Стога су неко време мировали, добро пазили да се њиховим рововима и бункерима не приближе извиђачи и патроле Прве коњичке бригаде. У циљу предострожности, на сваки шум, поготову ноћу, усташе су отварале ураганску ватру да спрече подилажење њиховим рововима и бункерима и ублаже страх.

Немци, усташе и Черкези усмерили су тежиште насилних напада у другом правцу, од Јамене и делом леве обале Саве, рачунајући да је крајње лево крило положаја Прве коњичке бригаде мање утврђено и ојачано. Вод непријатељских војника опрезно је наступао друмом од Јамене према Сремској Рачи,

уз пут остављао бочна обезбеђења и рачунао на успех. Било је подне. Све је одисало миром, ремећеним једино пригушеним шумовима набујале Саве. Војници су напредовали, застајкивали, послушкивали, погледом претраживали предео испред себе, опрезно се приближавали Сремској Рачи и очекивали судар са коњаницима. Из зидина пустог села, на њихово изненађење, нико се није оглашавао. Скоро нестварни мир збуњивао је непријатељске војнике, напрезао њихова чула вида и слуха. Бојали су се изненадне пушкомитраљеске и пушчане ватре, више се разредили, развили у стрелце и погурени домогли се зидина првих кућа. У селу није било коњаника и могли су даље. На реду је било Вишњићево. Међутим, вод коњаника је обавештен, од своје извиђачке патроле, докле је непријатељ стигао и пошао му је у сусрет. Командир вода припремио је борце да се прикраду Сремској Рачи и прекурате непријатељу наступање. Истовремено је обавестио команду ескадрона у Моровићу шта се догађа и затражио помоћ. Дошавши у источни део Сремске Раче, непријатељски војници нису се усудили да продуже друмом за Вишњићево. У даљини су приметили неколико коњаника у наступању, претпоставили да их има много више, просудили да је ризично с њима заподенути кавгу и почели узмицати. Непримећени, нестали су према Јамени и тако избегли судар с коњаницима који су ушли у Сремску Рачу и заузели положај на њеној западној страни.

Штаб дивизиона желео је да се непријатељ што више узнемирава и изазива на прилазима Батровцима и Липовцу. Командант дивизиона је умео нагласити, у разговору са командирима ескадрона, да је стални притисак на непријатеља најбоља одбрана од његових изненађења и препада. Командири су добро разумели шта то значи и предузели су мере да се појачају извиђачке и патролне активности. Из Моровића је 10. марта 1945. године, упућена извиђачка патрола да претражи десну обалу Босута и продужи у дубину мочварног и пошумљеног земљишта које је непријатељ контролисао. Воћи патроле је предочено да усташе и Немци, поред копања ровова и градње бункера, постављају нагазне и мине изненађења на прилазима својим упориштима и прелазима преко Босута. Упозорење је значило да борци морају обратити пажњу да случајно не нагазе смртоносни експлозив. Патрола је спорије ишла узводно, бирала места пролаза, колишила већ уходане делове стазе и није нагазила мине већ непријатељске војнике, недовољно прикривене, залегле у заседи. Када су их примети-

ли, коњаници су скочили за маховинаста хрстова стабла и отворили ватру из пушкомитраљеза и аутомата. Налазећи се у нешто неповољнијем положају, непријатељски војници узвратили су паљбом из свог оружја и размишљали како да побегну. Појединачно су искакали из заклона и грабили у дубину шуме иза њихових леђа. Један је оборен прецизним рафалом из аутомата воће патроле и одмах је издахнуо. Наредни је рањен, али је пузећи, одбатргао између дебелих стабала. Преостали су одговарали на ватру извиђача и неозлеђени се извукли у дубину шуме. Коњаници су били задовољни исходом непредвиђеног окршаја и нису имали губитака.

Сремска Рача је имала значај за одржавање везе са јединицама Аруге армије у источној Босни и доњем току Арине. Извиђачи и обавештајци Прве коњичке прелазили су чамцима преко Саве, одлазили до обавештајних официра Команде места Бијељине и Осме српске ударне бригаде, од њих примали значајна обавештења о бројном стању, покрету и распореду непријатељских јединица, доносили их у свој штаб и слали Обавештајном одељењу Прве армије. Из података добијених од обавештајног официра Осме српске ударне бригаде, Радисава Јовановића, сазнало се да су јединице Двадесет друге српске ударне дивизије запоселе десну обалу Дрине до њеног ушћа у Саву, да су спремне да спрече евентуални продор непријатеља у Мачву и насилна извиђања у Семберији. Штаб Прве коњичке је обавештен да су извиђачке патроле Осме српске бригаде сазнале да се једна четничка бригада налази у Дворовима, да располаже са доста аутоматског оружја и неколико минобацача. У три села: Црњељеву, Обарској и Вршанима, налазила су се три батаљона четника. Немачке заштитнице су биле у Јањи и Бијељини, а главнина се извлачила према Брчком и у позадину Сремског фронта. Из примљених података Штаб Прве коњичке сазнао је одакле пристижу појачања у непријатељска упоришта у пределу Босутских и Спачванских шума.

КОРИСНИ ЖИВИ ЈЕЗИЦИ

Командант и политички комесар бригаде, Срећко Стојадновић и Карло Шуман, нису скривали да су задовољни радом и резултатима обавештајних официра и активношћу извиђачких патрола у позадини непријатеља. Једном приликом, кад је

разговарао са обавештајним официром Шевићем, командант Стојадиновић је приметио да би добро било да се улови живи језик, да непосредно проговори и саопшти најсвежије податке о непријатељским упориштима на правцу удара и извићања јединица Прве коњичке бригаде. Обавештајни официр добро је разумео жељу свога команданта и обећао да ће предузети мере да обавештајци и извиђачи шчепају живог Немца или усташу и доведу га у Штаб бригаде. Обећање је обавезивало да се журно ради и не оклева. Са обавезом је требало упознати остале обавештајне официре и тражити да се и они максимално ангажују у заробљавању неког непријатељског војника, најпре Немца, затим Черкеза и усташу. Кад су обавештајни официри Драган Булат, Стево Реберски, Владо Малетић, Милорад Малетић и Милан Скенцић добили задатак, припремили су извиђачке патроле и најоданије сараднике на терену Босутских шума и нису сумњали у успех. Повремене заседи и вребања извиђачких патрола нису уродиле плодом. Непријатељски војници, поготову Немци и Черкези, добро су се чували и опрезно кретали у околини сопствених упоришта. Проблема није било да их коњаници, са одређене удаљености, притајени у заседи, покосе ватром из аутомата. Међутим, изгледи да коњаници постигну такво изненађење да неког живог Немца шчепају за врат и одведу у Штаб бригаде били су мали. На неке јадиковке извиђача и обавештајаца одговарано је да се стрпљење не сме губити, да то не може бити својствено борцима којима се поверавају специјални задаци. Приговор је добро схваћен, па се даноноћно трагало и вребало на излазима из непријатељских упоришта, на друмовима, који их повезују, на прелазима преко река и канала.

Извиђачи Прве коњичке бригаде и њихови сарадници у позадини непријатеља сазнали су да ће вод немачких војника стићи прометном прелазу на Студви да уништи чамце и тако спречити одржавање значајне везе и саобраћаја између јединица на положају и у позадини. Заседа је постављена нешто даље од речног прелаза, на рубу густе шуме и скоро непроходног шипражја. Претпостављало се, наиме, да се неки војник може издвојити, заћи у шумски густиш, наићи на прикривене борце који би га савладали и запушених уста, да не може звати у помоћ, повели у Штаб дивизиона.

Немци су стигли у предвиђено време и дали се на посао. Један официр и три подофицира наређивали су војницима да извлаче дрвене чамце на обалу и разбијају. Посао није био

лак. Извлачећи иабрекле чамце војници су упали у глиб, а један се оклизнуо и сквасио до појаса. Официр се није освртао на неугодности и војнике је пожуривао да брже раде. Чула се лупа секира, а даске располућених чамаца бацане су у Студву да их матица однесе низводно. После завршеног посла војницима је допуштено да предахну. Већина је поседала на подавијене неолистале жбунове, посматрала замућену воду и разговарала. Један је забацио стројницу на лећа, прешао стазу и зашао у шуму. Разгрћући и прескачући густо шипражје, нашао се између двојице крупних момака који су га оборили, крпом му запушили уста и трком га потерали у дубину шуме. Престрављени и збуњени војник трпео је крпу у устима све док није проведен кроз ватрену линију Прве коњичке бригаде и доведен обавештајном официру.

На саслушању није избегавао одговоре на директна питања. Признао је којој јединици припада и како се обрео у Босутским шума. Његова изјава о стању у непријатељским упориштима у Батровцима, Липовцу и Подграћу донекле се разликовала од раније прикупљених обавештајних података. У Батровцима је тада било око 230 усташа, Черкеза и Немаца. Градили су одбрамбене објекте, копали отворене ровове, постављали минска поља испред бункера на јужној страни села, на дубини од 60 метара, дуж канала према шуми и од скелског прелаза на Босуту до цркве у центру села. Заробљеник је објаснио како су распоређени тешки и лаки минобацачи и митрагзи. Није прећутао ни да се у упоришту Липовац налази 220 војника, да располажу са 4 минобацача, да имају осматрачницу и телефон у торњу сеоске цркве. Открио је да су три реда нагазних мина постављена испред ровова и бункера, на јужном, а два реда на северном прилазу села. Пут према Врбањи миниран је на три места, а према Батровцима је био без мина и проходан. За обавештајце је било право откриће да се батерија тешких топова налази у Подграћу, заправо поред Босута, да две чете усташа, домобрана и нешто Немаца штите добро утврђено упориште. Ојачане непријатељске патроле понекад су одлазиле из Подграћа према Студви, али никад истим правцем.

Када је детаљно испитан, заробљеник је упућен из Штаба дивизиона у Моровићу у Штаб бригаде, а нешто касније у Штаб армије и сабиралиште за ратне заробљенике.

Ојачана извиђачка патрола запутила се дубље у непријатељску позадину, према Жеравици, Јамени и Страшинцима,

није избегла сукоб са групиом непријатељских војника. Извиђачи су били надмоћнији и војнике су могли ликвидирати али, руковођени упутствима обавештајног официра, желели су их живе похватати и довести у Моровић. На позив да се предају, они су окренули леђа и покушали побећи. Извиђачи су се дали у трк, двојицу сустигли и савладали. Тек тада су видели да у рукама имају Черкезе који су молили да им поштеде живот. На руском језику им је узвраћено да се не плаше за рођене главе, да су потребни живи и здрави да би рекли нешто о сопственом војевању и намерама јединице којој припадају. Одмах су поведени према Вишњићеву и Моровићу, да би што пре измакли непријатељској потери, која се пуцњавом оглашавала од Страшинаца и Јамене.

Извиђање и постављање заседа западно од Липовца, код капеле Свети Лука и коте 84, није се вршило према замисли обавештајног официра бригаде и дало очекиване резултате. На том месту, наиме, требало је сачекати и заробити непријатељску патролу. Десет добро обучених и наоружаних извиђача, са обавештајним официром Првог дивизиона, на челу, дуго су пешачили, прокрадали се мочварним земљиштем и стигли одредистишту. Њима су се придружила 4 сарадника у позадини и заседа је вешто постављена. Непријатељска патрола, на њихову жалост, није наишла. У таквој ситуацији обавештајани официр дивизиона је имао одобрење да извиђаче поведе у лов на живе језике нешто северније, према шумској прузи и коти 82, да продужи чак у Доње Ново Село и Оток, заправо на друм између поменутих села, куда су чешће наилазиле непријатељске патроле и препадом су се могле савладати. Кретање извиђача у томе правцу било је скопчано са низом опасности. Обавештајни официр се двоумио да ли да сувише ризикује, на крају је одустао од одласка према Отоку, извиђаче довео у Липовачки салаш и распоредио их иза насипа поред густе шуме. На том простору непријатељски војници нису се појавили и морало се учинити нешто друго. Извиђачима је наређено да се запуте шумским просеком за Сољане и оружје држе на готовс. На челу разређене колоне ишао је обавештајни официр, широко отворених очију и вребао. Стигли су близу Сољана, али нису наишли на непријатељску патролу. Извесно време остали су у заседи и стрпљиво ишчекивали. Обавештајни официр дивизиона, прилично незадовољан, прерано је одлучио да се врати у Моровић. Његовим поступком био је незадовољан обавештајни официр бригаде,

поново га упућивао на раније означена места да изврши задатак али није га успео убедити да оде. Било је то отказивање послушности обавештајног официра дивизиона, о чему је извештен Штаб бригаде 15. марта 1945. године. У извештају је записано: »... . Обавештајни официр се вратио у 18 часова назад у Моровић, а није остао и даље на терену, у заседи, као што му је то било наређено, те се на тај начин вратио у базу без икаквог резултата.

Дана 15. овог месеца обавештајни официр бригаде поново га је упућивао на исти терен по истом задатку, пошто га први пут није извршио, на што је он одговорио да он то не може никако извршити... «²⁴⁾

Обавештајно-извиђачка активност појачавана је због убрзаних припрема пробоја Сремског фронта и тежње да се дође до што свежијих и веродостојних података о непријатељу, посебно на правцу куда се предвиђало наступање јединица Шесте личке пролетерске, Једанаесте крајишке ударне дивизије и Прве коњичке бригаде. Њихов борбени поход, наиме, кроз Босутске шуме и мочваре, започеће у изузетно тешким условима и пре пробоја Нибелуншке линије непријатељске одбране на Сремском фронту.

ДАНИ МАЊИХ БОРБИ И ПРИПРЕМА

Поред извиђачко-обавештајне делатности, јединице Прве коњичке бригаде, према устаљеном редоследу, на смену су поседале и штитиле сопствене борбене положаје, увек спремне да одбију налет непријатеља. Положаји према Батровцима посебно су ојачани доласком Митраљеског ескадрона Трећег дивизиона и распоређивањем митраљезаца и митраљеза на неколико доминантних ватрених тачака. У Вишњићеву је непрестано боравио један вод коњаника, који је имао задатак да контролише сектор Сремске Раче, посебно друм према Јамени и одржава везу са јединицама Друге армије на десној обали Саве и Дрине. На тај начин практично су били затворени сви прилази непријатеља из упоришта у дубини Босутских шума, закључно са десном обалом Босута до његовог ушћа у Саву.

Два дивизиона боравила су у Адашевцима, нешто даље од линије фронта, према плану и програму рада изводили војну и политичку обуку. Новину у обуци официра представљало је

²⁴⁾ Архив Војноисторијског института, регистарски број 42/3, кутија 261.

решавање доста сложених тактичких задатака напада на насељена места. Задаци су обично замишљани на основу стварног стања у иојединим непријатељским упориштима и тражена су најповољнија решења да се освоје. У образлагању борбене ситуације приказивана је јачина, наоружање и распоред непријатељских јединица, прецизиран је број и правци наступања коњичких дивизиона и ескадрона. Решавање тактичких задатака било је најбоља припрема официра за командовање јединицама у нападима који ће тек уследити на упоришта у Босутским и Спачванским шумама.

Упоришта Страшинци и Јамена били су трн у оку коњаницима и личким пролетерима и неколико пута прелазила су из руку у руке. У рано пролеће, кад воде посебно набујају, њима је било тешко прићи. Водене препреке могле су се савладати коришћењем одбрамбених насипа и сеоских путева. Коњаници су добро познавали сваку проходну стазу и чешће их користили да се ноћу прокраду у дубину непријатељског борбеног распореда у Босутским шумама и изврше специјалне задатке. Немци и усташе сматрали су Јамену и Страшинце својим значајним истуреним положајима и нису их намеравали испустити из руку. И када би претрпели пораз и остали без поменутих упоришта, предузимали су противнападе и изгубљено преотимали. Понекад су се знали послужити варком и узмаћи да не би претрпели осетније губитке, али то није значило да значајне истурене положаје препуштају коњаницима.

Штаб Прве коњичке, у сарадњи са Штабом Прве Личке пролетерске бригаде, наредио је Штабу Другог дивизиона, 20 марта 1945. године, да се изврши напад, у садејству са једном четом личких пролетера, на упоришта Јамену и Страшинце. У припреми и извођењу напада посебно су се ангажовали командант дивизиона Лазо Билић и политички комесар Милорад Дракулић. Они су, поред осталог, одредили да чланови Штаба дивизиона учествују у борби, да наступају са појединим водовима Другог ескадрона и личним примером подстичу борце да противника успешно савладају и прогоне. Брижљиво је разрађено и утачено садејство са четом личких пролетера.

Напад је започео ноћу, у 22 сата, када се Други ескадрон, са командиром Момчилом Скакићем и политичким комесаром Буром Видојевићем, устремио на упориште Јамену, а лички пролетери приближавали се северној страни Страшинаца. Једно одељење коњаника, са чланом штаба дивизиона, на-

ступало је насипом који води од Сремске Раче у Јамену. Вод коњаника, са командиром Мустафом Додићем и делегатом Марком Остојићем, стигао је западној страни села и затворио прилазе у дубину непријатељског борбеног распореда. Десетина коњаника уклонила се на југозападном улазу у Јамену и спремно чекала да се домогне првих кућа. Командант дивизиона налазио се близу села, на коти 84, а нешто иза било је дивизионско превијалиште за прихват рањеника.

Стрељачки стројеви водова коњаника наступали су одважно и опрезно. Командирима и делегатима водова била је чудна нестварна тишина и потпуни мрак у Јамени. Неки су помислили да се непријатељ вешто притајио и да ће његово оружје загрмети када коњаници наиђу на врхове цеви. Отуда су уследила упозорења водника и делегата водова Раде Басте, Ивана Крајца, Мустафе Додића, Марка Остојића, Душана Масликосе и Николе Јерковића да борци воде рачуна да избегну изненађење и предухитре противника. Наступало се корак по корак, уз застајкивање и ослушкивање. Командант дивизиона Билић и политички комесар Дракулић, тренутно не знајући зашто борба не почиње, упутили су курира да пронађе командира ескадрона и добије обавештење о стварном стању у непријатељском упоришту. Курир се вратио са изненађујућом вешћу - да у Јамени нема непријатељских војника, да су непримећени умакли, пре опкољавања села, и отишли у мрак према Сољанима. Коњаници су добро претражили бункере, ровове и поједине куће, нашли нешто остављене опреме и муниције. На више места покидали су и телефонску линију која је упориште Јамену повезивала са Страшинцима и Сољанима.

Кад су командант и политички комесар дивизиона одлучили да се запуте у село одједном се разлегла жестока пуцњава и тешко се могло објаснити шта се догодило. Пуцњава се, истина, брзо проредила и стишавала, али загонетка је остала. Курир је опет отрчао командиру ескадрона и вратио се, задихан и ознојен, са објашњењем да су два непријатељска курира, са мотоциклом, чамцем, прешли Саву и банули у јужни део села, не знајући да се њихова посада увече повукла. На њих је отворена ватра и почели су јаукати. Неколико коњаника је похитало да их зароби, али су они били лукави, мотор ставили у погон и умакли према Рачиновцима.

Ближила се поноћ. Командиру ескадрона је наређено да коњанике поведе према Страшинцима да се придруже личким

пролетерима у нападу на упориште. И тамо је, изгледа, било неких проблема у извођењу напада, о чему је заменик команданта дивизиона Букић у извештају записао: »... Кренули смо према Страшинцима истој (личној) чети која је нападала Страшине. Како нису имали добрих података, иста се чета бацила северно од села у шуму и није правовремено извршила наступање ка селу. Ми смо упутили један вод, са командиром Ескадрона, који су претресли исто село и бункере и нашли су неке цивиле које су испитали о непријатељу. Исти су казали да је непријатељ тј. усташе биле прву ноћ у томе селу и да су се повукли у 18. часова у Сољане.

По свршеном задатку ми смо хтели да поставимо заседу, заједно са пешадијом, између Сољана и Страшинаца, али пошто је војска била уморна и није имала хране, нисмо то учинили, а што мислимо учинити данас, око пола ноћи, да пошаљемо заседу, пошто они долазе по дану у Страшине... «²⁵⁾

Упоредо са припремама и извођењем напада на непријатељска упоришта, извиђачи и обавештајци нису мировали. Њих је свакодневно интересовало шта се дешава и да ли има неких битнијих промена у Рачиновцима, Сољанима, Врбањи, Дреновцима, Гуњи, Бабиној Греди, Жупањи и Брчком. Са двојицом искусних сарадника народноослободилачког покрета, Николом Марошевцем из Рачиноваца и Марком Жупаном из Дреноваца, одржавали су састанке и добијали драгоцене податке и процене о непријатељу. Сазнало се, поред осталог, да су непријатељски војници, углавном из немачке дивизије »Скендер-бег«, смештени у сеоским кућама у појединим упориштима и да је њихово присуство ојачало ватрену моћ непријатељских посада. С њима је пристигло и доста немачких морнара који су се дуже времена повлачили од Јадранског и Егејског мора и уз пут трпели губитке од јединица Народноослободилачке војске. Тек пристигли есесовци и морнари говорили су да су дошли у западни Срем да се одморе и да неће учествовати у неким борбама. Занимљиво је откриће обавештајца Прве коњичке бригаде да су се неке немачке јединице, чак 400 занрежних возила натоварених ратним материјалом, која су вукле мазге, вратиле из рејона Винковаца и Жупање у Брчко и продужиле на положаје у близини града. Сазнало се, такође, да је у Орашју избио сукоб између усташа и зеленог кадра и да је борба трајала скоро три дана. Усташе су стекле предност у нападима, зеленокадровце избациле из

²⁵⁾ Архив Војноисторијског инситута, регистарски број, кутија 261.

варошице и приморале их да одетупе у Брчко. Обрачун није прошао без жртава над недужним муслиманским становништвом. Усташе су стрељале и заклале преко 50 Муслимана и опљачкале њихову имовину.

Извиђачка патрола је прешла Саву код Сремске Раче и зашла у североисточни предео Босне, с намером да прикупи податке о кретању и намерама непријатељских јединица. Иако су опрезно наступали, четници су приметили извиђаче, али се нису усудили да се упуте у отворену борбу и побегли су у Балатун. Када се рашчуло шта су приметили, остале четничке јединице умакле су према Бијељини. Извиђачи су намеравали, поред поменутог, да ухвате неки живи језик, али им то није полазило за руком. Вешто су поставили заседу и више часова чекали непријатељске војнике, али они нису наишли. У разговору са мештанима неких села извиђачи су дознали да четници мобилишу у своје редове мушке главе од 16 до 50 година, да су одвели и три старија човека из Великог Села и да се не зна какву ће судбину доживети. Неколико младића који су желели да избегну четничку мобилизацију добровољно су се јавили да ступе у јединице Прве коњичке бригаде и са извиђачком патролом дошли у Срем.

Будући да су вршене припреме за покрет јединица Шесте личке пролетерске и Једанаесте крајишке ударне дивизије и Прве коњичке бригаде у дубину Босутских шума, према делу железничке пруге и друма између Брчког и Врбање, десетина извиђача, којој су придодата и 2 позадинска радника, добила је задатак, 31. марта 1945. године, да се опрезно запути у рејон Рачиноваца и Дреноваца, да испита јесу ли пролазни путеви у том крају, у каквом су стању мостови на рекама и каналима и коју тежину могу издржати. Десетару је препоручено да може извршити препад на мању непријатељску патролу и заробљенике довести у Штаб дивизиона у Моровићу.

Извиђачи Другог дивизиона испитивали су сигурност Филиповог пута према Страшинцима и Јамени. Њихова база налазила се код Копчалићевог стана и коте 83. Одатле су одлазили у извиђање, пролазили поред Видаковићевог стана, стизали рубу тешко проходне храстове шуме и заравни издуженој према непријатељском упоришту. Прижељкивали су да отуда наиђе непријатељска патрола или извиђачи, да их савладају и поведу у своју базу, али им се жеља није испунила. Нешто касније се дознало да непријатељске патроле избегавају Филипов пут, да из Страшинаца одлазе према Студви, да

стижу до коте 82 и одмах се враћају назад. Непријатељске патроде одједном су се проредиле и сасвим престале излазити из упоришта. Извиђачима - коњаницима било је необично да непријатељ не трага шта се дешава у близини његових упоришта и о томе су обавестили своје претпостављене. Уследио је одговор да извиђачи поштре будност и наставе започети посао.

Обавештајни официр Шевић мислио је да би требало појачати лево крило борбеног распореда Прве коњичке бригаде и предложио је да се положаји код села Босути и Сремске Раче ојачају још једним водом коњаника. Његовом захтеву није удовољено због ужурбаних припрема да Прва коњичка бригада крене у дубину непријатељског борбеног распореда.